

GYENGE ZOLTÁN

A NYÁRSPOLGÁRISÁG DICSÉRETE – AVAGY ERÉNY: „CSÖNDESEN ÜLNI A MOCSÁRBAN”

Resümee: (*Lob der Spießbürgerlichkeit oder Tugend = das ist still im Stumpfe sitzen*) Nietzsche denkt von den Taranteln, daß die Rache in der Seele von Taranteln sitzt, oder – wie er schreibt – „rede ich zu euch im Gleichnis, die ihr die Seelen drehend macht, ihr Prediger der Gleichheit.” In der Rache der Gleichheit, die seit Sophisten jedem schon bewußt ist, prägt sich die Bedeutung und Wirksamkeit der Spießbürgerlichkeit aus. Das ist die Rache der Taranteln.

Aber was bedeutet die Spießbürgerlichkeit überhaupt? Könnte man sagen, daß der Spießbürger ein Irrtum der Schöpfung oder eher ein Gipfel der Zivilisation sei? Das ist eben die Frage, auf die wirkliche und endliche Antwort nicht zu geben ist. Georg Samsa bei Kafka fühlte sich als Mensch unheimlich (im Heideggerschen Sinne); aber die Sache hat sich geändert, als er „aus unruhigen Träumen gewechselte, fand er sich zu einem Ungeziefer verwandelt”. Samsa lebte als Mensch ein ungeheures Leben: er war voll beschäftigt in Büro oder in einem anderen gemütlichen Arbeitsort, kurz und bündig: er wollte Bürger auf jede Weise werden. Aber echter Bürger zu werden ist gleich mit einem Ungeziefer-sein, also das Vorbild des idealen wird als ein ebenso ideales Gewürm qualifiziert werden kann. Also der Sieger des XX. Jh. könnte eben er sein, ironisch gesagt: er ist gleichzeitig der Gipfel und doch das Ende des Seins. Aber so sicher ist wie nur was, daß er der Erbe des Desillusions und die drei erhabenen Dummheiten (Freiheit, Gleichheit und Fraternität) der Aufklärung ist. Er kann der erste und letzte Mensch gleichzeitig sein, der endlich – und Gott sei Dank – für uns das Glück erfunden hat. Er blinkelt und immer lacht – lacht über uns.

Mottó:

„Als Georg Samsa eines Morgens aus unruhigen Träumen erwachte, fand er sich in seinem Bett zu einem ungeheueren Ungeziefer verwandelt.” (Franz Kafka: Die Verwandlung)

A manapság gombamód szaporodó morálfilozófusok sem tudnak arra választ adni, hogy miért lett hirtelen olyan döglesztően unalmassá az életünk. Miért lett mindent elsöprő életérzéssé mára az *unalom*? Nevezhetjük ezt az érzést elidegenedésnek, szorongásnak vagy akármi másnak, de tudnunk kell, mindig ugyanarról van szó. Talán éppen ezért érzik egyesek hirtelen fontosnak az etikával, a morálfilozófiákkal való foglalkozást, s ha eléggé elvetemültek, még konferenciákat is rendeznek róla, s nála csak az az elvetemültebb, aki még előadást is tart ilyen konferencián. Ámde nem arról van-e inkább szó, hogy az ember tanácstalanul áll az ezredvég küszöbén a modernkori barbárság elképesztő tényezésével szemben, amit egyesek amerikanizálódásnak is szoktak nevezni? Nem tud mit kezdeni azzal, amivel nap mint nap kénytelen szembenézni, elkecserezik hát, és vagy inni kezd, azaz vagy alkoholistává, vagy morálfilozófus lesz belőle. Józanul nem biztos, hogy képes lesz mai világát elviselni. Nagyon nehéz megítélni, hogy a minőség-nélküliség, az igénytelenség, az eliminált uniformizáltság ilyen mértékű tényezésére volt-e példa a történelem folyamán vagy sem. Ami tönkretesz, azt az ember tönkre is teszi. (Nézzük meg pl. Párizs mai képét, a Louvre közepébe állított üveg-acél piramist, a Palais-Royalba középkori épületébe becsempésztett „zebra-oszlopokat”, vagy a nagyvárosi mánia remekbe szabott emlékművét a Grand Arche-t. Elképesztő, hogy mennyire eltűnt ebből a városból az a hangulat, amit Monet vagy Sisley képei közvetítettek számunkra róla.) Egy biztos: a történelem is azt látszik igazolni, hogy mindig a barbárság győzte le a kultúr-nemzeteket: a barbár rómaiak a kulturált görögöket, a barbár germánok a kulturált latinokat, s ma az amerikaiak az európaiakat, akik „egységesülve” még elő is segítik ennek a boldog új kornak az eljövételét. Eddig azonban, ahogy az az egyes történetekből is látszik, a legyőzöttek jótékonyan „megfertőzve” legyőzőiket, kultúrát vittek oda, ahol addig csak a nyers erőszak uralkodott, bár sajnos nehezen hihető, hogy erre korunkban is sor kerül. Moralizálhatunk hát mindenféle dologról, ki tudja előbbre visz-e bármit, persze ezzel legalább saját rossz kedélyállapotunkat felejthetjük percekre. De bármit is teszünk, korunk kulcsembere, a kor abszolút győztese, a mindent és mindenkit túlélő boldog ember: a *nyárspolgár*. (Vagy mai megszólításában egyszerűen csak: a polgár.) Bánnunk kell-e hát,

hogyan ő egyáltalán létezik, szapulnunk kell-e érte, hogy olyan, amilyen, bántanunk kell-e azért, mert szinte ő az egyetlen, aki jól érzi magát a bőrében, hogy ő az egyetlen, aki igazán boldog; vagy inkább dicsérnünk azért, mert megfejtette a létezés vegetatív örömét – mert bár vélhetőleg nem olvasta Platón – rájött a vakondok-lét boldogságára, vagyis hogy az árnyképek nézése fárasztja ki legkevésbé a szemet, ezért nem is szabad megkísérelnünk a barlang-valóságból való kiszakadást. Történetileg kell vizsgálnunk ezt a kérdést ahhoz, hogy erre egyáltalán választ találjunk. Történetileg, főként akkor, amikor a filozófia is egyre inkább elkorcsosul, egyre inkább a tömegigény kiszolgálójává válik, felveszi annak amerikanizált, populáris deformációit: vannak ma ugye feminista filozófiák és „alkalmazott” – azaz (nyilván „valamire” „alkalmazott”) – filozófiák, és a szignifikáció számos válfaját lehetne még sorolni. Egy közös bennük: az elmélyült gondolkodás szinte teljes negligálása, a közhelyszerű gondolatnélküliség tobzódása, annak kiárúsítása, ami eladható, amit a piacszemlélet elvár; konzumálás minden formában és mértékben. Filozófiának állítják magukat, pedig csak a nyárs-polgári szemlélet kifejezői, megfelelnek annak, amit a tömeg tőlük elvár, azt termelik, amit – miként a tőzsdén egy rakomány szemet – el lehet adni. Jelszavuk az igénytelenség, színük a szürkeség, amely mindent magába olvaszt.

Ha úgy vesszük, a XIX. század nagy „alkalmazott” filozófusa, *Friedrich Nietzsche* is több helyen foglalkozik a morál kérdésével, a hagyományos értelemben vett etika vizsgálatával, s mint ilyen voltaképp a tradicionális értelemben vett etika egyik szétbomlasztójának vagy inkább átformálójának is nevezhető. Néhány évvel korábban egy félig-meddig kortársa, a dán *Kierkegaard* is sok vonatkozásban hasonló megközelítéssel próbálkozik. Filológiaiilag bizonyítható, hogy közvetlen hatással Kierkegaard nem volt Nietzsche-re, hiszen amikor *Georg Brandes* felhívja Nietzsche figyelmét Kierkegaard-ra, már a német filozófus nem vehette kezébe Brandes e tárgyból írt könyvét, tekintettel nem sokára bekövetkező betegségére, mely – mint tudjuk – élete végéig megakadályozta abban, hogy tiszta elmével szemlélje világát. Jaspersnek azonban teljesen igaza van, amikor azt állítja, hogy nem a filológiai követhetőség, a diakronikus egymásra következés, hanem a rokon gondolkodás genezise az igazán fontos. Nézzük hát – e vonatkozásban – miben áll ez!

„Mit bánom én erényemet! Még nem tett őrzőgövé. Be ráuntam immár jószágomra és rosszóságomra! Szegénység mindez és szenny és szálnalmas élvezet!” – írja Nietzsche a Zarathustrában. Ami szerinte az erényes, etikus létből hiányzik, az nem más, mint az érzelem, a szenvedély, mely a saját boldog tehetetlenségétől eltelt világot impasszibilis közönyéből kimozdíthatná. Az erény, amelyet legalábbis az „erény prédikátorai” hirdetnek, egy szublimált, érzelmileg teljesen lefojtott magatartást követel, azaz a neki való

megfelelés minősít valakit erényesnek vagy erény nélkülinek, „jó”-nak vagy „rossz”-nak. Az erény – itt Nietzsche persze a kereszténység által követelt etikára gondol – mindig az *átlagosnak* való megfelelést jelenti, a normális az, aki a tömeg elvárását ki tudja elégíteni, aszerint tud élni. A normális nem szeg szabályokat, mindig az éppen kíváncsot szolgálja ki, illedelmesen meghúzza magát a tömegben, nem szól, nem kérdez, véleményt is csak akkor alkot, ha már hallotta az éppen elfogadható magyarázatot, ilyenkor azt követi, lelkesen helyesen mindarra, ami éppen szokványos és illő, de erősen helyteleníti a szokatlant, a nem odaillőt, s számára ez mindig az, amit a többség éppen annak nyilvánít: egyszerűen nem lóg ki a sorból. (Tisztára alkalmazott!) Ha ez a „jó” és „rossz” – mondja voltaképp Nietzsche – akkor ez végtelenül unalmas, akkor csak arról van szó, hogy (az ő szent állat szimbólumát használva) a kígyó erénynek tartja a hason csúszást, és etikátlannak a sas szárnyalását, egyszerűen azért, mert arra nem képes. A ressentiment embere sem azért nem bűnöz, mert olyan erényes, hanem azért, mert ahhoz is gyáva, hogy bűnt kövessen el. Szeretne bűnözni, csak a félelem visszatartja, nem mer hinni abban, hogy nála van a „lúd király gyűrűje”; gyáva, és gyávaságát erénynek nevezi. Egészen hasonló gondolatokat fogalmaz meg a szofista filozófia több mint kétezer évvel ezelőtt. *Kalliklész* mondja Platón szerint a következő szavakat: „A gyöngé embereket és a tömeget tartom a törvények szerzőinek. (...) El akarják ijesztani az erősebb, s mindenben tehetősebb embereket, hogy ne törjenek többre, mint mások (...) Ők maguk, mint hitványabbak, boldogan beérik az egyenlő mértékkel.”

A szofisták szerint tehát a gyenge emberek a törvények alkotói, Nietzschevel vagy Kierkegaard-al szólva hozzátehetnénk: azok, akik nem csupán beérik az unalmas egyhangúság közönyével, de igazán abban érzik jól magukat, mert ez a közeg nem vár el semmi többet tőlük, mint a neki való megfelelést, nem kell hát törni magukat, nem kell többre törekedniük, az ő perspektívájukból – és ez nem túl széles – az egész világ egyformának látszik. A Platón által barlang-létnek nevezett – ezt az egyszerűség kedvéért „vakond-perspektívának” fogjuk hívni – a kényelmes számukra, ezért roppant zavaró, ha valaki ezt a boldog és unalmas közönyt megbontja, ezt annyira gyűlölik, hogy – Platón szerint – ha tehetik, meg is ölik; ahogy tették azt Szókratész-szel. A „vakond-perspektíva” a mindent jelenti a ressentiment emberének, aki csöndesen meghúzza magát, nem dugja ki fejét a mocsárból, talán azért, hogy nehogy kacsanak nézzék a vadászok. Ezt a létformát – mivel jónak és kíváncsot tartja, mindvégig követi, és büszkén erényesnek is tartja önmagát. Soha nem hiszi, hogy mindez „szegénység, szenny és szálnalmas élvezet”.

A nyárspolgár azonban korunk hőse, s ezt Kierkegaard már egészen pontosan tudja. A nyárspolgár ugyanis az akinek – igen bölcsen nincs „én”-

je, így nem is tud mit elveszteni, pontosabban: az „én”-jének az elvesztését szinte észre sem veszi, így belőle egyaránt lehet csapos vagy államminiszter, a különbség meg sem látszik. Egy kesztyű, egy kar, egy tallér elvesztését fájdalmasan megérezzük, de „én”-ünk elvesztését szinte észre sem vesszük, az úgy tűnik el a világban, mintha sohasem lett volna. Ezért lehetséges az, hogy Georg Samsa fájdalmas új valóságában, féreg-létében egyszerre jobban kezdi érezni magát, mint emberként, vagyis rájön, hogy eddig is az volt, ami most, csak eddig leplezett, míg immár való formájában. Az ember, ha körül néz és józanul felméri képessége határait, akkor a legbölcsebb, ha csendben marad, és semmit nem kockáztat, hisz a beszéd már egy megnyilvánulás, amellyel sok mindent veszélyeztetünk. Mintha csak erre a kierkegaard-i gondolatmenetre rímelve a nietzschei „csönd”, a csöndes ücsörgés a mocsárban. Képzeljük el erényes emberünket, aki a láp kellemes melegébe bevacolja magát, s jótékonyan mindenkit arra int, hogy ne merészkedjen ki a szárazföldre, mert az veszélyes lehet. Korunk embere ő, a „*der letzte Mensch*”, az „utolsó ember”, aki elhagyta azokat a vidéket, ahol kemény volt az élet, mert melegre szorul, ezért a láp jótékony melegét keresi, s ennél jobban csak akkor érzi magát, ha sokadmagával van, nyájba tartozik. „Pásztor sem lesz, de lesz egy nyáj! Mindenki egyet akar, mindenki egyenlő: aki másként érez, önként megy a bolondok házába” – írja Nietzsche, és ebben a vonatkozásban mindig a kereszténység által sugallt etikára gondol, azt tartja elégtelennek abban a vonatkozásban, hogy a már említett érzelmi szublimációt pozitív célként igyekszik beállítani. Fojtsd el magadban érzéseidet, érzelmeidet, vágyaidat, és igaz ember leszel – hirdeti Nietzsche szerint a kereszténység. Légy természetellenes, tagadd meg azt, ami emberi természethez hozzátartozik, és még szent is lehet belőled. Igen szent lehet, csak legfeljebb ember nem. Olyan ember, akit emocionális világa tesz/tenne emberré. Ez az erény cselekvőképtelenségre, akaratelnyomásra, az autonómia hiányára, a gyengeségre épít, és azt hirdeti, hogy „erény – csöndesen ülni a mocsárban”. Azt az élményt, amikor „mindenről az a véleményünk – írja Nietzsche – amit a szánkba adnak”. Nincsenek konstans, örökérvényű bálványok, „jó és rossz, mely ne volna mulandó – nem létezik.” A bűnösök eddig azok voltak, akik a bálványok ellen vétettek, akik a papok istene által adott törvényeknek nem feleltek meg. De „Isten meghalt – írja Nietzsche a XIX. század nagy blaszfémiáját – s meghaltak vele ezek a bűnösök. Most a legszörnyűbb bűn a föld ellen való vétek.”

Sokan, sokféleképp értelmezték Nietzsche vadítóan provokatív kijelentését: „Gott ist tot” – Isten halott. Anélkül, hogy ebbe részletesen belebocsátkoznánk, elég annyit megjegyeznünk, hogy Nietzsche ezzel a kijelentésével nem az ateizmus mételtyét akarta terjeszteni, hanem csak konstatálni, hogy ez a nihilista világ már nem tart igényt Istenre, sőt Istent – s ezzel egybehang-

zóan nyilatkozik Kierkegaard is – éppen az ő „szolgái”, a papok ölték meg ateizmusukkal. Kierkegaard írja: „A krisztushit nem úgy érkezett a világra, ahogy a pap nyafogja és hazudja, mint szelíd vigaszok remekbe szabott példánya, hanem mint ami abszolút.” A papok bűne Kierkegaard szerint, hogy a „kereszténységből pogányság lett”, hogy a papok prédikációi, amelyek a győzedelmes egyház diadalát hirdetik, hazudnak, és végükre jobban illene a „hurrá”, mint az „ámen”. A polgár tehát megteszi azt, amit elvárnak tőle, jól nevelten elmegy a templomba születés, házasság és temetés alkalmával, hogy ne csak ő, de mindenki más is tudja, hol az ő helye.

Korunk hőse hát ő, az erényes ember, aki finoman hunyorogva kifinomultan megítéli a bolondokat, ő mint *normális*, a norma szerint élő, az *abnormális*, azaz az ő értékrendszerétől, erényfelfogásától eltérően élő. Ezt – ahogy kedve tartja – hol meggyőzni, hol kiirtani igyekszik. A polgár eszményét oly nagyra tartja, hogy néha még jelszóként is használja, s tömegeket tud meggyőzni vele arról, hogy ő az a felkent, aki tudja, hogy mi a boldogság és ő az, aki képes is ezt a boldogságot mindenki számára elérhetővé tenni. Mindenben a már meglevőhöz ragaszkodik, nem törődik azzal, hogy a fiatal konzervatívnál és idős forradalmárnál nincs nevetségesebb; az érték-konzerválást hirdeti, s nem vesz tudomást a „korszerűtlen emberről”, aki a konzervatívnak halkan ezt üzeni: „A konzervatívok fülébe súgva. – Amit azelőtt nem tudtunk, amit ma tudunk, tudhatnánk – visszafejlődés, visszafordulás (...) nem lehetséges. De a pap és moralista hitt ebben – vissza akarták vinni, visszaszófolni az emberiséget az erény egy korábbi mértékére. Az erkölcs mindig Prokusztész-ágy volt. Ebben még a politikusok is utánozták az erény prédikátorait: még ma is vannak pártok, amelyek minden dolog rák-hátrálásáról álmodnak, mint célról.” Az erény mint Prokusztész ágya, ami rövid, azt megnyújtjuk, ami hosszú, abból levágunk, hogy minden az egyenlő mértéknek feleljen meg, és semmi se lógjon ki a sorból. Ezt kívánja a tömegízlés, a tömeg elvárás. A mérce a *mennyiség* és nem a *minőség*, az *általános* és nem az *egyes*. A magára adni akaró, a pusztta vegetációval, a vakondok léttel, vagy a samsai féreg- (*Ungeziefer*) perspektívával meg nem elégedő individuum nem tehet mást Nietzsche szerint, mint elvonul az egyenlőség e „tarantella pókjai” elől, és csak reménykedik abban, hogy a „nagy elkülönülőkből egykor nép lesz”. Vagy Kierkegaard szerint egy teljesen szuverén világot alkot, amely elzárja a külsőt a belsőtől, az egzisztencia, a bensőségesség, a tiszta individualitás világát, hol végül otthont lel a vándorként kóborló lélek; megnyugszik, önmagára talál. Vállalja a kockázatot, kilép a mocsárból, még akkor is, ha ezért – jobb esetben – idiótának nézik, rosszabb esetben – a platóni történetnek megfelelően – elveszik életét.

De nézzük, mi is az erényes lét lehetséges alternatívája Kierkegaard szerint. Kierkegaard kiindulópontja – amivel persze lehet vitatkozni –, hogy

minden ember *unalmas*. Különbség van aközött azonban, aki csak unatkozik, és aközött, aki másokat untat. Az első – Kierkegaard szerint *arisztokratikus*, míg a második *plebejus* állapot, mivel akik nem unatkoznak, azok másokat untatnak, akik viszont unatkoznak, másokat szórakoztatnak. Kierkegaard rögtön azt is világossá teszi, hogy kire gondol: „a plebs, a tömeg, a végtelen embersereg másokat untat (...) Azok, akik nem unatkoznak, általában azok, akiknek ilyen vagy olyan értelemben sok dolguk van a világban, de éppen ezért ők a legunalmasabbak, a legelviselhetetlenebbek” – írja a *Vagy-vagyban*. Valóban. Milyen sokszor lehet hallani azt a mondást, hogy én persze nem érek rá unatkozni, ahhoz túl sok dolgom van. Ám ha megvizsgáljuk, hogy mi ez a „dolog”, rögtön rájövünk, hogy sok semmiséggel találjuk szemben magunkat. Sok dolga van annak, aki üzleteket köt és ront el a tőzsdén, aki siet aktákat gyártani, akinek éppen indul a vonata, hogy az egyik jelentéktelen életszituációból egy másikba vigye el, aki értelmetlen ösztöndíjak után kajtat, aki rohan, hogy le ne késsen az esküvőjéről vagy a temetéséről. Mindennapja azzal telik, hogy reggel már siet, gyorsan megeteti a kutyát és a gyereket, majd estig szorgos hangyaként „fontos” dolgokról hoz döntéseket, közben többen megtapossák, majd hogy lelki egyensúlya helyreálljon, ő is megtapos másokat, aztán hazasiet és fáradtan lerogy az ágyra, megiszik egy sört, megveri a kutyát és a gyereket, s dolgát jól végezve ájultan rogy az ágyba, hogy másnap ugyanezt, ugyanott és ugyanolyan módon újra kezdje. Ebben telik el élete, de mivel semmi szokatlant nem tartogat számára, kíváncsnak is tartja.

Kierkegaard szerint az embernek, ha meg akar felelni ennek a nyárs/polgári elvárásnak, három területen kell előrelépnie: a *barátság*, a *házasság* és a *hivatali foglalkozás* terén. Ezt a három szférát tartja az ember a polgári életforma adekvát kifejezési formájának, ezért – ha jó polgár akar lenni – igyekszik is ennek megfelelni. Kierkegaard azonban ezzel szemben (vagy talán éppen ezért?) óva int ettől, rámutatva, hogy polgári intézménnyé válva mindegyik elvesztette értelmét, kiüresedett formává degradálódott.

Nézzük először elsőként a *barátságot*. A barátság szerfölött unalmas, mert Kierkegaard szerint jelentősége kimerül az alábbiakban: „Azért tart össze szorosan két barát, hogy mindent jelentsenek egymás számára; pedig az egyik ember egyáltalán nem jelenthet mást a másik számára, mint hogy útjában van neki. Persze kiségeíthetik egymást pénzzel, felsegeíthetik egymásra a kabátot, le is segíthetik egymásról, mindig egymás engedelmes szolgálí lehetnek, meglátogathatják egymást, hogy őszintén gratuláljanak egymásnak újév, lakodalom, keresztelő és temetés alkalmából.”

De még ennél is veszélyesebb az etika által oly nagyra tartott intézmény: a *házasság*. „Soha ne menjünk bele a házasságba. A házasság örök szerelmet ígérnek egymásnak. Ez persze nagyon kényelmes dolog, de nem is jelent

sokat; mert ha végére járunk az időnek, akkor elbánunk a örökkévalósággal is. Ezért ha az illetők az „örökké” helyett ezt mondanák: „húsvétig” vagy a „következő május elcséjéig”, akkor mégis csak lenne értelme a szavaiknak, mert mindkettővel olyat mondanának, amit talán be is tudnának tartani.” A szerelem ugyanis a pillanat műve, ezért az idő (múlt, jelen, jövő) megöli a pillanatot, azaz a házasságban a szerelem kivételes érzése megszűnik, semmivé foszlik, erre persze azt szokták mondani, hogy valami más érzés (talán a szeretet?) váltja fel, holott inkább a kölcsönösen elfogadott vagy eltűrt, de már megszokott unalomról van szó. A házasság valóban kötelék, de olyan, mely az embert megbilincseli, sőt a szabadság elvesztését jelenti. Ezért polemizál Kierkegaard is ezzel az életviszonnyal. Aki elvesztette a szabadságát, az már nem csaponghat ide-oda (persze – tehetnénk hozzá – immár fellelősségteljes életet kell élnie), „ha felesége van, akkor ez nehéz – írja – ha felesége és esetleg gyereke is van, akkor még nehezebb, ha felesége és gyereke van, akkor ezt lehetetlen megtennie. Volt már ugyan példa arra, hogy egy cigányasszony egész életén át a hátán hordta a férjét, ám ez részben ritkaság, részben pedig – ha sokáig tart – fárasztó – a férfi számára.”

Egészen nyilvánvaló, hogy ezek az ironikus gondolatok a házasság érvényéről, a házasság mint polgári intézmény ellen szólnak, és egyben annak az embernek a keserűségét is mutatják, aki néhány hónappal e mű megírása előtt még komolyan foglalkozott azzal a gondolattal, hogy *Poul Martin Møller* katedráját elfoglalva megpróbálkozik az ún. „normális” élettel. Túlzás lenne azonban azt állítani, hogy csak a személyes életében történt események, a polgári élet kilátásainak elvesztése hívja elő nála ezeket a gondolatokat. Valószínűleg ezen gondolatok megléte teszi lehetetlenné számára a polgári életben való megfelelést, ugyanis számot vet azzal a lehetőséggel, hogy az ő habitusa számára a polgári megfelelés egyenlő önmaga teljes feladásával, megtagadásával, egy színtelen vegetációban való boldog, ám öntudatlan – a schellingi értelemben vett – „látzat-létezéssel”. A hétköznapi monotóniája szerinti mókuserék formában működő világgal – szemben nagy tanítójával és ellenfelével – nem tud „megbékélni”, a szabadságáról nem képes lemondani, mert pontosan látja, hogy a polgári ideák szerinti élet a szabadságról való önkéntes lemondást igényli, papoljanak erről bármit a politikusok. A barátság és házasság mellett ezért ugyanilyen veszélyes a polgári hivatás is, amelyet – mint tudjuk az apai örökségnek köszönhetően – Kierkegaard soha nem is üzött. Nincs számára idegesítőbb látvány – ahogy az egyébként a század más gondolkodóira is jellemző, és itt nem csupán a már említettekre gondolunk, hanem pl. Schopenhauerre is – mint a serényen tüsténkedő, mindig elfoglalt, jól nevelten viselkedő erényes polgár, aki szeretné az egész világot, mint egy modern demiurgosz, a saját képére formálni.

De visszatérve a házassághoz. Tudjuk, a házasság gondolata mint az önfeladás, a szabadságról való kényszerű lemondás szinonimája elképzelhetetlen Kierkegaard számára. Ezt a következőképpen fogalmazza meg: „Már a barátság is veszélyes, a házasság pedig még inkább az; mert a nő a férfi veszte, és az is marad, mielőtt tartós kapcsolatot létesítünk vele. Vegyünk egy fiatalembert, aki oly tüzes, mint egy arab telivér, de ha megnősül, máris elveszett. A nő először büszke, aztán gyenge, aztán elájul, aztán a férfi is elájul, aztán elájul az egész család.” Az ájulásból pedig nehéz az ébredés.

Összegezve tehát: a polgári életeszmeny az etikai elvárásnak, mely tehát a tömegigény adekvát kifejezője, sőt mielőtt jogintézmény lesz belőle, annak kikényszerítője, történő eliminált megfelelés, az abban való totális feloldódás az emberi szabadságról, sőt talán egyáltalán: az emberi létezésről való lemondás által. *A pusztá vegetáció előnyben részesítése az egzisztálással szemben.* Ami viszont tagadhatatlan: talán az egyetlen életképes alternatíva, hiszen azt a kérdést már fel sem teszi, hogy érdemes-e így élni, azaz mivel a gondolkodásról mond le, kérdezni is elfelejt, de erejét éppen ez adja. Ahogy Nietzsche írja szinte profetikus erővel mai korunkra igazán: Az utolsó ember „fajzata kiirthatatlan, akárcsak a földi bolha; az utolsó ember él a legtovább.”

Nem temetni tehát – hisz azt az előbbiekből látszik, hogy nem is lehet – hanem dicsérnünk kell a nyárspolgáriság erényét. E szerint lehetünk nagy túlélők, ahhoz hasonlóan, mint ahogy mondják, egy teljes atomkatasztrófát is a csótányok, svábbogarak és effélék élnének túl. Lehet, hogy Georg Samsának van igaza? A klasszikussal szólva: „mit tudom én!”

Párizs – Szeged

